

Покась В. П.

НОВА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ХХІ СТОЛІТТІ

Обґрунтовуються сучасні технології навчання і виховання дітей у школах-інтернатах та навчально-реабілітаційних центрах.

Ключові слова: інтернатні заклади освіти, педагогічна, психологічна, соціальна реабілітація дітей, навчально-виховний корекційний процес.

Реабілітаційна педагогіка – це система педагогічних, медико-психологічних, соціальних заходів, спрямованих на відновлення, корекцію або компенсацію порушених психо-фізіологічних функцій, станів, особистісного й соціального статусу хворих дітей, дітей-інвалідів, а також тих, хто переніс хворобу, отримав психічну травму внаслідок різкої зміни соціальних обставин, умов життя. Актуальним завданням реабілітаційної педагогіки є розробка ефективних методів педагогічної терапії і корекції, компенсації, ігротерапії, спрямованих на відновлення фізичного, психічного, морального та духовного здоров'я дитини.

Мета статті – проаналізувати основні аспекти нової парадигми розвитку реабілітаційної педагогіки у ХХІ ст.

Реабілітаційна педагогіка спрямована на захист учнів від різних стресогенних факторів. Йдеться про допомогу дитині у кризових ситуаціях, у подоланні екзистенційного вакууму, у пошуку сенсу життя, в ефективній адаптації до нових соціально-економічних і політичних умов. У колективній науково-пошуковій діяльності викристалізувався новий напрям теоретичної думки – педагогічна реабілітація, ідеї якої мають сьогодні стрижневе значення не лише в роботі з хворими дітьми, а й для масової середньої школи, для поглиблення її реабілітаційної функції, оскільки вона покликана допомогти учневі зорієнтуватись у складному, суперечливому світі, знайти вихід із кризової ситуації.

Стратегічним орієнтиром в експериментально-пошуковій діяльності навчальних закладів є Національна програма “Діти України”, яка дала новий імпульс у вирішенні складних проблем профілактики захворюваності та забезпечення дітей найбільш досконалими видами медичної допомоги, засобами лікування та відновлення здоров'я. Йдеться про створення нової школи України ХХІ століття, яка б плекала творчу особистість, де були б створені умови для повноцінного фізичного, інтелектуального та духовного

розвитку дитини, для піднесення культури і духовності з орієнтацією на всю різноманітність вітчизняних і світових зразків [1, 11].

Стрижневою ідеєю нової школи є збереження особистості виховання у складних, а інколи у драматичних обставинах життя.

Це спонукає освітян до подолання усталених стереотипів, застарілих цінностей і підходів, пошуку нових ідей, створення інтелектуальної основи школи XXI століття – школи життєтворчості, в якій утверджується проєктивна, особистісно зорієнтована педагогіка.

Для всієї системи освіти важливе значення має формування нормативно-правової бази. Протягом останніх двадцяти років розроблено законопроекти, нормативно-правові документи прямої дії для кожної ланки освіти. Прийняття законів прямої дії дозволило відпрацювати повний пакет нормативних документів всього спектру проблем управління галуззю. Особлива увага приділяється оновленню змісту освіти, зокрема, підготовлено постанови Кабінету Міністрів України про затвердження базового компонента дошкільної освіти та базового навчального плану середньої освіти. Розроблено концепції спеціальної освіти осіб з психофізичними вадами та Цільову комплексну програму соціально-психологічної підтримки осіб з психофізичними вадами, гуманізації освіти її національного виховання. Концепція і програма спрямовані на створення державної допомоги дітям з особливими потребами, на розв'язання проблем, пов'язаних з їх вихованням, навчанням, трудовою і професійною підготовкою, інтеграцією в суспільство, інтенсифікацію досліджень в галузі спеціальної психології і педагогіки. Вони відображають політику держави не лише у сфері освіти, а й у вирішенні проблем соціально-психологічної підтримки дітей в цілому [2, 29-30].

Розгортає свою діяльність психологічна служба в інтернатних закладах, розроблені державні освітні стандарти загальної середньої освіти та стандарти спеціальної освіти дітей з вадами психофізичного розвитку, напрацьовані шкільні підручники з усіх предметів державного компоненту загальної середньої школи, підручники мовно-літературного, природничого циклу спеціальних шкіл.

У рамках програми “Діти України” розроблено Державну цільову програму “Діти-інваліди” та модель реабілітаційного центру. Розроблено нормативно-правову базу діяльності дошкільних і інтернатних закладів, логопедичних пунктів, шкільних, зональної та центральної психолого-медико-педагогічних консультацій, атестації і ліцензування навчально-виховних закладів, атестації працівників дошкільних закладів, учителів-дефектологів та ін.

Ці нові документи дають уявлення про сучасну освіченість

людини, суспільні вимоги до загальної освіти, соціальної реабілітації тих, хто цього потребує. У технології навчально-виховного процесу відбулися значні зміни – надані широкі повноваження школам в організації педагогічного процесу, у кожній школі навчально-виховний корекційний процес має свої особливості.

Однак, поряд з особливим, характерним для кожного закладу є загальний фундамент, який є обов'язковим до виконання. Це цілісність навчально-виховного й корекційного процесів, що націлені на кінцевий результат – розвиток особистості, її соціальну реабілітацію, опора на дитячий колектив, поєднання обов'язкових і довільних елементів [3, 14].

Усі ці позиції обумовлені, як Положенням про спеціальні навчально-виховні заклади, так і Положеннями, що несуть в собі специфіку цих закладів: про психолого-медико-педагогічні комісії, про організацію слухомовної роботи та ін. Це далеко не повний перелік законодавчих і правових документів, в яких закладені державні гарантії освіти й виховання, соціального захисту дітей, підлітків, молоді різних категорій.

Зважаючи на такі можливості у пошуках і творчості, школи перебувають на різних етапах нововведень. Одні стали на шлях експериментування, а інші, працюючи в традиційному режимі, намагаються осмислити і впровадити в практику роботи справжні інновації. Більше всього змін спостерігається у змісті освіти, формах і методах навчання, виховання, корекції та лікування. Саме сюди спрямований пошук: авторські програми, нестандартні уроки, ігрові елементи тощо.

Наша галузь віддзеркалює весь спектр суспільного життя, в якому тісно переплелися кризові явища, фактори стабілізації і розвитку, що суперечливо відбиваються на стані спеціальної освіти.

Питання створення оптимальної мережі навчально-виховних закладів для дітей, які потребують соціальної допомоги і реабілітації, неодноразово обговорювалося на колегіях і розширених нарадах, вивчалось на місцях і узагальнювалося наказами, ввійшло складовою частиною до плану реалізації програми “Діти України”.

Організація спеціального, зорієнтованого на певне відхилення у розвитку дитини, навчання і виховання є основною формою їх соціального захисту. За останні роки вдалося не лише призупинити процес руйнації інтернатних закладів, а й збільшити їх кількість. Мережа цих закладів дещо вдосконалилася: функціонують заклади нового типу це – дитсадки-школи-інтернати, навчально-реабілітаційні центри, навчально-реабілітаційні комплекси, ліцеї-гімназії-інтернати

для дітей-інвалідів; поширюється інтегроване навчання, розширюється мережа шкіл і класів з поглибленим вивченням окремих предметів; спеціальних груп для дітей з фізичними вадами у вищих навчальних закладах, професійно-технічних училищах для подальшого здобуття спеціальності чи кваліфікації. Обов'язковою має бути дошкільна підготовка дітей з вадами розвитку, хворих та ослаблених дітей. Для них функціонує 1,2 тис. спеціальних дитячих садків і відділень при школах-інтернатах – 40 тис. дітей, 400 санаторних дошкільних закладів – 37,8 тис. дітей. Проте, наявна мережа дошкільних та інтернатних закладів не задовольняє потреб населення з влаштування дітей.

Економічна й екологічна криза в Україні є причиною збільшення кількості дітей з відхиленнями генетичного походження: 2,5% дітей народжуються з вродженими вадами розвитку або спадковою патологією [4, 44].

За останнє десятиріччя в Україні прикладалося чимало зусиль щодо покращення умов життя, медичного обслуговування дітей і підлітків, особливо підвищення якості їх навчання, трудової та професійної підготовки. У різних регіонах України активно проводиться експериментальний пошук прогресивних технологій навчання й виховання у спеціальних закладах для дітей з фізичними вадами розвитку. Саме там спільними зусиллями практичних, наукових, методичних, управлінських працівників державних і недержавних структур створюються шляхи найбільш оптимального впливу на рівень освіченості, вихованості, медико-трудової реабілітації і соціальної адаптації дітей в умовах сьогодення.

У пошуках нового ми маємо виходити з досягнутих позитивних результатів а саме:

- стабілізувалась нормативно-правова база освіти, визначились з мовним законодавством;
- посилилась аналітична діяльність, утверджується науковість у роботі шкіл, управлінь освіти, міністерства;
- складається система психологічного, діагностично-консультативного забезпечення навчально-виховного процесу;
- позитивні зрушення є у ставленні дітей до освіти, щорічно збільшується кількість випускників, які стають студентами;
- стабілізувалась кадрова ситуація в освіті; призупинився відтік педагогів зі шкіл-інтернатів, на 2% збільшилась кількість осіб з дефектологічною освітою і становить 22,4%;
- розпочався процес становлення диференційованого навчально-методичного забезпечення школярів і педагогів;

– жоден інтернатний заклад не вдався до крайньої міри – страйку, виконує навчальні плани і державні програми, незважаючи на загальну заборгованість державного бюджету;

– стала системною робота з обдарованими і здібними дітьми у розвитку їх творчих нахилів;

– усі школи-інтернати пройшли атестацію.

Вимоги держави і суспільства до змісту, обсягу і рівня загально-освітньої підготовки учнів визначає державний стандарт загальної середньої освіти, головним документом якого є Базовий навчальний план. Якщо для масової загальноосвітньої школи вони розроблені, то для спеціальних закладів різних типів вони розробляються спеціально створеною робочою групою.

Насамперед, стандарти освіти визначаються стосовно кожної категорії осіб з вадами психофізичного розвитку (з порушеннями слуху, зору, мовною патологією, з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку), передбачається раннє надання корекційної допомоги і включення у вимоги стандарту змісту корекційної і реабілітаційної допомоги. Закріплюється варіативність змісту спеціальної освіти, його спрямованість на створення оптимальних умов для самовизначення кожного учня, відповідно до його пізнавальних можливостей. Реалізуються вимоги гуманізації спеціальної освіти, її відкритості, соціальної спрямованості і створення умов для адаптації учня й інтеграції в суспільство.

Стандарт спеціальної освіти – це документ, який встановлює комплекс норм і вимог до освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку. Норми та вимоги, встановлені стандартом, мають бути еталоном при оцінці якості спеціальної освіти. Введення державного стандарту не означає підведення навчального процесу жорсткому шаблону. Відкриваються широкі можливості для створення варіативних програм, впровадження інновацій, нових технологій.

Стандарт спеціальної освіти забезпечує права осіб з особливостями психофізичного розвитку на:

– отримання освіти, яка б відповідала їхнім пізнавальним можливостям;

– корекційну допомогу згідно з характером порушення;

– індивідуальний підхід залежно від характеру порушення і вимог психолого-педагогічної допомоги і підтримки;

– можливість без перешкод продовжити освіту і отримати спеціальність;

Є різні форми отримання освіти: у спеціальних школах, школах-інтернатах, класах при звичайних школах, класах корекційно-

розвиваючого чи інтегрованого навчання, навчально-реабілітаційних центрах, комплексах дитсадок-школа та індивідуального навчання. Стандарт спеціальної освіти має бути основою для об'єктивної оцінки рівня освіченості осіб з особливостями психофізичного розвитку незалежно від форм отримання спеціальної освіти. Держава визначає не лише вимоги, а й гарантії щодо отримання освіти.

Державний стандарт спеціальної освіти, як комплексний нормативний документ включає базовий навчальний план спеціальної школи, який дає цілісне уявлення про змістовне поповнення і співвідношення основних галузей знань інваріантної варіативної і корекційної частин.

Цей документ має визначити основні вимоги до навчання на початковому етапі, мету базової освіти. Реалізація вимог корекційної роботи, соціально-побутового орієнтування є основним завданням спеціальної освіти, без чого неможлива соціалізація і інтеграція в суспільство. Реалізація цих положень можлива за умови забезпечення дітей засобами індивідуальної корекції (окулярами, протезами, слуховими апаратами тощо), школи – навчально-наочним приладдям, підручниками, комп'ютерами, кадрами; створення необхідної матеріально-технічної бази для трудової підготовки учнів [5, 30].

Які ж шляхи посилення профілактичного та корекційного впливу сім'ї, навчально-виховних закладів, суспільства в цілому на розвиток індивідуальності дитини та виховання її як особистості, починаючи з дошкілля і кінчаючи старшими класами загальноосвітньої школи?

1. Визнання пріоритету виховання перед навчанням в усіх закладах освіти. У свій час К. Д. Ушинський підкреслював, що виховання є більш важливою категорією, а освіта лише одним із засобів виховання.

2. Відмова від механічного перенесення педагогічних технологій систем Заходу на соціально-культурний простір України. Натура людини, її ментальність створювалися протягом багатьох сторіч. І на те хороше, прекрасне і розумне, що було і залишається в народній душі, слід спиратися, а не покладати надії на зміст і технологічні прийоми виховання в західній культурі або на зміну зовнішніх умов життя за західними чи східними стандартами, що, до речі, штучно нав'язується українському суспільству.

3.3. Побудова на національному ґрунті педагогічної системи гуманістично-демократичної орієнтації, яка б передбачала чітко визначену мету і завдання в умовах екологічної та антропологічної кризи, основні засоби її досягнення, умови, за яких досягався б позитивний результат.

4. Визнання переваги чуттєво-духовного перед матеріально-споживацьким у сфері виховання. Результати наукових досліджень дають підставу стверджувати: рівень духовного розвитку людини обумовлює не лише рівні соціального та психічного, а й навіть фізичного розвитку людини.

5. Важливою умовою впливу навчально-виховного закладу на молоду душу є гуманізація взаємостосунків між суб'єктами виховного процесу. Тут має зазнати ґрунтовного переосмислення вічне прагнення педагога до зміцнення власного авторитету. Але ж практика показує, що такий авторитет неможливий на ґрунті тиску, покарань, насильства. Він можливий лише на основі душевного взаєморозуміння і через самостійне переконання в чеснотах свого вчителя, викладача.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бондар В.* Освіта дітей з особливими потребами: пошуки та перспективи // Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-канадський досвід): матеріали Міжнар. конф., Київ, 25-26 травня 2004р. / за ред. В. І. Бондаря, Р. Петришина. – К.: Наук. світ, 2004. – 200с.
2. Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів // Збірник нормативно-правових актів України щодо діяльності центрів реабілітації дітей з функціональними обмеженнями / укл. Крижанівський В., Сварник М., Скрипка Н. [та ін.]. – К.: Соцінформ, 2004. – С. 29-30.
3. *Нечипоренко В. В.* Системний розвиток навчально-реабілітаційного центру як умова формування життєвих компетенцій в учнів з обмеженими можливостями здоров'я: автореф. ... дис. канд. пед. наук: 13.00.03 / Ін-т спеціальної педагогіки АПН України. – К., 2006. – 20 с.
4. *Покась В.* Реабілітаційна педагогіка на порозі ХХІ століття // Реабілітаційна педагогіка на рубежі ХХІ століття: наук.-меж. зб. – К.: ІЗМН, 1998. – Ч. 1. – С. 38-48.
5. *Покась В.* Актуальні проблеми соціально-реабілітаційної та корекційної допомоги в спеціальних закладах для дітей з психофізичними видами // Дефектологія. – 1996. – № 1. – С. 26-30.

Покась В. П. Новая парадигма развития реабилитационной педагогики в ХХІ столетии.

Обосновываются современные технологии обучения и воспитания детей в школах-интернатах и учебно-реабилитационных центрах.

Ключевые слова: интернатные заведения образования, педагогическая, психологическая, социальная реабилитация детей, учебно-воспитательный коррекционный процесс.

Pokas V. P. New paradigm for the development of the Pedagogics of rehabilitation in the 21 st century.

Modern technologies of study and education of children in boarding schools and educational rehabilitation centres.

Keywords: boarding educational schools, pedagogical, psychological, social rehabilitation of children, educational teaching correctional process.

Богданова Н.

ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОЇ ПРОЕКЦІЇ В МАЙБУТНЬОМУ ЯК КОМПОНЕНТ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

В статті проводиться аналіз формування людиною власної проекції в майбутньому на підставі цілепокладання та узгодження із суспільним ідеалом і культурою.

Ключові слова: особистість, творчість, життєтворчість особистості, культура, самосвідомість, ідеал.

Будь-який акт діяльності містить цілепокладання і осмислення поставлених цілей. Отже, процес свідомого проектування особистістю свого майбутнього передбачає формування суб'єктивного образу бажаного, тобто певної мети, що ґрунтується на об'єктивних потребах особистості. З погляду В. Магуна, мета – це відбите індивідом у формі оцінки відсутнє благо, яке обов'язково пов'язане в уяві суб'єкта з діями, що належить виконати для його придбання. Тобто це образ бажаного блага, яке прийде на зміну нинішньої потребі в тому випадку, якщо будуть виконані певні дії [12, 70].

Мета статті – проаналізувати формування людиною власної проекції в майбутньому на підставі цілепокладання та узгодження із суспільним ідеалом і культурою.

На думку А. Яценко, свідомо діяльність людини, що передбачає цілепокладання і цілездійснення, є діалектичною єдністю внутрішньо мотиваційного і зовні подієвого життєвих актів, суб'єктивного і об'єктивного. Життя людини є безкінечним ланцюжком цілей і способів їх реалізації. Як суб'єктивний образ бажаного (наочно-плотський або абстрактно-мислений) цілі додають життю сенс і значення, активізують творчу енергію людини на перетворення дійсності у відповідності з усвідомленими об'єктивними потребами [23, 6].

Отже, життя людини можна представити у вигляді постійного